

Disciplineren, een vak apart

Hoe disciplineren vaders en moeders hun kinderen met een makkelijk en moeilijk temperament bij ongehoorzaam gedrag.

Naam:	M. Blokker
Studentnummer:	s1053884
Begeleider:	Dr. D. J. H. Smeets Dr. M. G. Groeneveld
Tweede beoordelaar:	Prof. Dr. J. Mesman
Universiteit:	Leiden
Afdeling:	Algemene en Gezinspedagogiek
Datum:	18 augustus 2014

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Abstract	4
1. Inleiding	4
1.1 Introductie	4
1.2 Ongehoorzaamheid	5
1.3 Disciplineren	5
1.4 Temperament en inhibitiecontrole	7
1.5 Verschillen tussen vaders en moeders	8
1.6 De onderzoeksvragen	9
2. Methoden	10
2.1 Onderzoek	10
2.2 Steekproef	10
2.3 Procedure	11
2.4 Meetinstrumenten	12
2.4.1 Inhibitiecontrole kind	12
2.4.2 Ongehoorzaamheid kind	13
2.4.3 Disciplineringsstrategie	13
2.5 Analyse	14
3. Resultaten	15
3.1 Datainspectie	15
3.1.1 Beschrijvende statistieken	15
3.1.2 Disciplineren	16
3.1.3 Ongehoorzaamheid	16
3.1.4 Inhibitiecontrole	17
3.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen	17
3.2.1 Verband inhibitiecontrole kind en ongehoorzaamheid kind	17
3.2.2 Verband inhibitiecontrole kind en disciplineringsstrategieën van de ouders	17
3.2.3 Verschillen tussen vaders en moeders in disciplineren en in ongehoorzaamheid van het kind	18
3.2.4 Disciplineringsverschillen tussen ouders bij kinderen met meer en minder inhibitiecontrole	18
4. Discussie	19
4.1 Toelichting en uitwerking van de onderzoeksvragen	19
4.1.1 Verband inhibitiecontrole kind en ongehoorzaamheid kind	19
4.1.2 Verband inhibitiecontrole kind en disciplineringsstrategieën van de ouders	20

4.1.3 Verschillen tussen vaders en moeders in disciplineren en in ongehoorzaamheid van het kind	22
4.1.4 Disciplineringsverschillen tussen ouders bij kinderen met meer en minder inhibitiecontrole	24
4.2 Beperkingen en aanbevelingen	25
4.3 Conclusie	25
Referenties	26

Voorwoord

Deze masterthesis is het resultaat van vier jaar (deeltijd) studie. Een studie waarin ik mijn ervaringen uit de praktijk van werken met ouders, kinderen en professionals heb kunnen aanvullen met wetenschappelijke kennis en vaardigheden. Ik ben hier dankbaar voor. Het heeft mijn blik op het werken met kinderen en hun ouders verruimt en vollediger gemaakt.

Graag wil ik een aantal personen bedanken die voor mij belangrijk zijn geweest tijdens het schrijven van deze masterthesis. Mijn eerste scriptiebegeleiders Dr. D. J. H. Smeets voor haar ondersteuning en haar feedback tijdens de eerste fasen van mijn scriptie. Mijn tweede scriptiebegeleider Dr. M. G. Groeneveld, voor haar persoonlijke inzet om deze scriptie binnen de gestelde tijd toch nog tot een goed eind te brengen. Tanja, voor alle uren die we samen hebben doorgebracht tijdens de lunches, de theepauzes, in de collegebanken en in het scriptielab. Mijn vriendinnen, die altijd belangstelling toonden en zich konden schikken in het feit dat ik al die jaren nooit meer ergens tijd voor had. Maar vooral dank ik mijn man Coen en mijn zoon Jasper voor hun blijvende liefde, steun en motivering tijdens al die momenten van tijdnood en stress wanneer er weer een tentamen of deadline gehaald moest worden.

Marleen Blokker

Leiden, 18 augustus 2014

Abstract

The goal of the current observational study was to examine non-compliant behavior of children with an easy or a difficult temperament and the discipline styles of their fathers and mothers. Participants included 100 fathers and mothers and their oldest child (4 years of age). Non-compliance of the children and discipline strategy of both fathers and mothers were observed during a 'don't touch' situation (Kuczynski, Kochanska, Radke-Yarrow, & Ginius-Brown, 1987). Inhibitory control was used as a measure of temperament, using the subscale inhibitory control from the Childhood Behavior Questionnaire (Rothbart, Ahadi, Hershey, & Fisher, 2001). The results suggest that children were more compliant to their fathers than to their mothers. There was a significant association between temperament and compliance to the fathers: children who were reported by their fathers as having more inhibitory control, were more compliant to them. There were no differences in discipline styles between fathers and mothers, nor were there any differences in discipline styles of parents of children with an easy temperament compared to parents of children with a difficult temperament.

Keywords: temperament, non-compliance, discipline, fathers, mothers

1. Inleiding

1.1 Introductie

Voor kinderen is het opvoedingsklimaat waarin zij worden grootgebracht van wezenlijk belang. Een warm en sensitief opvoedingsklimaat zorgt ervoor dat kinderen zich kunnen ontwikkelen tot zelfstandige en emotioneel gezonde volwassenen (Bakermans-Kranenburg, Van IJzendoorn, & Juffer, 2003). Binnen dit opvoedingsklimaat speelt ook de manier waarop ouders het gedrag van hun kind corrigeren een belangrijke rol (Baumrind, 1996). Niet alleen wordt de ontwikkeling van het kind beïnvloed door het gedrag van de ouders, ook kinderen zelf hebben een grote en actieve rol in hun eigen socialisatieproces doordat zij op hun beurt het gedrag van hun ouders beïnvloeden (Bell, 1968; Kochanska, Aksam, & Carlson, 2005). Zo laten kinderen met een moeilijk temperament meer ongehoorzaam gedrag zien dan kinderen met een makkelijk temperament en lokken zij met dit gedrag meer negatief opvoedingsgedrag van hun ouders uit (Braungart-Rieker, Garwood, & Stifter, 1997; Rothbaum & Weisz, 1994).

In dit onderzoek staat de manier waarop ouders hun kinderen disciplineren centraal. Onderzocht wordt hoe ouders hun kinderen disciplineren bij ongehoorzaam gedrag en of deze disciplineringsstrategieën verschilt wanneer het kind een makkelijk of moeilijk temperament heeft. Aangezien er relatief weinig onderzoek is gedaan naar de disciplineringsstrategieën van vaders in vergelijking met de disciplineringsstrategieën van moeders, terwijl vaders wel een belangrijke rol spelen in de ontwikkeling van hun kinderen (Lamb & Lewis, 2010), zijn in het huidige onderzoek zowel moeders als vaders betrokken.

1.2 Ongehoorzaamheid

Het leren luisteren naar de wensen van de ouders en andere volwassenen betekent dat een jong kind leert eigen behoeften en impulsen te beheersen en uit te stellen (Power, McGrath, Hughes, & Manire, 1994) en waarden en regels van de ouders te internaliseren (Kochanska & Aksan, 1995). Een definitie van ongehoorzaamheid is dat een kind actief of passief, maar doelbewust, niet doet wat een ouder of verzorger van het kind verlangt (Kalb & Loeber, 2003). Met actieve ongehoorzaamheid wordt bedoeld dat het kind boos wordt, gaat gillen of huilen, tegenwerpen maakt of in discussie gaat. Passieve ongehoorzaamheid is het negeren van een verzoek. Kinderen vertonen vanaf het eerste levensjaar al vormen van ongehoorzaam gedrag (Vaughn, Kopp, & Krakow, 1984). In het tweede en derde levensjaar van kinderen hoort ongehoorzaamheid bij het verwerven van autonomie. Het verwerven van deze autonomie is een belangrijke ontwikkelingsopgave voor een kind omdat een kind in deze fase leert zichzelf te zien als een individu, los van de volwassenen om zich heen. Kinderen worden zich op deze leeftijd steeds meer bewust van eigen gevoelens, gedachten en wensen (Erikson, 1968; Ryan, Kuhl, & Deci, 1997). Tijdens deze leeftijdsfase neemt het ongehoorzame gedrag van het kind toe, maar deze neemt vervolgens ook weer af rond het vierde levensjaar (Kalb & Loeber, 2003; Power et al., 1994). De vorm van ongehoorzaamheid verandert ook vanaf het vierde jaar. Waar peuters nog vooral openlijk de strijd aangaan met hun ouders, zal een kind vanaf de kleuterleeftijd meer indirect de wensen van ouders negeren of gaan onderhandelen over regels en grenzen (Kuczynski et al., 1987). Een bepaalde mate van ongehoorzaamheid wordt gezien als positief omdat het assertiviteit en autonomie van het kind uitdrukt, maar extreme ongehoorzaamheid kan duiden op gedragsproblemen van het kind (Kuczynski & Kochanska, 1990).

Voor ouders is het van belang om bij ongehoorzaam gedrag van hun kind te zoeken naar een evenwicht tussen enerzijds het perspectief van het kind accepteren, zodat het autonomie en zelfbewustzijn kan ontwikkelen, maar anderzijds zal de ouder het gedrag willen bijsturen door het kind te corrigeren en te disciplineren (Kuczynski et al., 1987). Sensitief ouderschap stimuleert de ontwikkeling van autonomie bij een kind terwijl intrusief en controlerend gedrag deze ontwikkeling juist kan verstoren en de basis kan zijn van internaliserende of externaliserende gedragsproblemen (Grusec, 2011; Ryan et al., 1997). De wijze waarop ouders hun jonge kind bij ongehoorzaam gedrag corrigeren en disciplineren bepaald dus mede hoe een kind zich later ontwikkelt.

1.3 Disciplineren

Disciplineren is de wijze waarop ouders beperkingen en grenzen stellen aan het ongehoorzame of ongewenste gedrag van hun kind (Rothbaum & Weisz, 1994). Ouders kunnen het ongehoorzame gedrag van hun kind op een positieve of op een negatieve manier bijsturen door een disciplineringsstrategie in te zetten. Hoe ouders hun kind disciplineren bepaald mede de opvoedingsstijl van de ouder en daarmee het opvoedingsklimaat binnen het gezin. In de jaren zestig definieerde Baumrind twee opvoedingsdimensies: betrokkenheid en gedragscontrole. Betrokkenheid

houdt in dat ouders warm, sensitief en responsief reageren op de emoties en verlangens van het kind. Gedragscontrole betekent dat de ouders gehoorzaamheid verlangen van het kind en grenzen stellen aan het gedrag van het kind. De mate van gedragscontrole en betrokkenheid kan op de dimensies variëren van meer naar minder betrokkenheid of controle. Aan de hand van deze twee dimensies zijn vier opvoedingsstijlen te onderscheiden: autoritair, permissief, verwaarlozend en autoritatief (Baumrind, 1996). Met een autoritaire opvoedingsstijl leggen ouders vooral de nadruk op gehoorzaamheid en gedragscontrole door strikte regels en een straffende, repressieve houding. Er is weinig betrokkenheid en daarmee weinig oog voor de beleving en ontwikkeling van het kind. De disciplineringsstrategieën zijn vaak negatief van aard, zoals het kind boos en verbiedend toe spreken, het kind bekritisieren of (hardhandig) fysiek corrigeren (Baumrind, 1996; Karreman, van Tuijl, van Aken, & Deković, 2006). Bij een permissieve opvoedingsstijl stellen de ouders wel het kind centraal door een betrokken, sensitieve en responsieve houding maar hebben ze weinig verwachtingen wat betreft gehoorzaamheid. Ouders stellen weinig grenzen en straffen zelden of inconsequent. Het niet straffen of inconsequent straffen en daardoor toegeven aan ongehoorzaam gedrag is ook een negatieve disciplineringsstrategie, omdat de benodigde leiding van de ouders ontbreekt (Arnold, O'Leary, Wolff, & Acker, 1993; Karreman et al., 2006). Een verwaarlozende opvoedingsstijl betekent dat ouders noch sensitief en responsief betrokken zijn bij hun kinderen, noch gehoorzaamheid verwachten van hun kind en gedragscontrole uitoefenen op hun kind. Een autoritatieve opvoedingsstijl houdt in dat ouders reële verwachtingen hebben ten aanzien van de gehoorzaamheid van het kind en in hun benadering rekening houden met het perspectief en de signalen van het kind. Wanneer een kind wordt gedisciplineerd gebeurt dit op een positieve en sensitieve wijze (Baumrind, 1996; Van Zeijl et al., 2006). Voorbeelden van positieve disciplineringsstrategieën zijn: het kind op een warme toon uitleggen waarom iets niet mag, empathie tonen voor wat het kind voelt en wil, of het kind afleiden. Met afleiden wordt de aandacht van het kind verlegd naar een andere bezigheid waardoor het kind niet in de verleiding komt om alsnog ongehoorzaam te zijn (Arnold & O'Leary, 1997).

Positieve disciplineringsstrategieën komen voort uit een sensitieve en responsieve benadering van de ouders ten opzichte van het kind. Deze sensitieve en responsieve houding van ouders draagt voor een belangrijk deel bij aan een veilige gehechtheidsrelatie van het kind (Wolff & Van IJzendoorn, 1997). Deze veilige gehechtheidsrelatie draagt op haar beurt bij aan positieve ontwikkelingsuitkomsten van een kind zoals het hebben van meer zelfvertrouwen en betere emotieregulering, sociale vaardigheden en cognitieve vaardigheden (Sroufe, 2005; Bakermans-Kranenburg et al., 2003; Querido, Warner, & Eyberg, 2002). Uit observatiestudies blijkt dat een sensitieve en responsieve houding en de daarbij behorende positieve disciplineringsstrategieën van de ouder zorgt voor meer gehoorzaamheid bij het kind (Feldman & Klein, 2003). Het verhogen van positieve disciplineringsstrategieën bij de ouder door een interventie bewerkstelligt een significante vermindering van externaliserend gedrag bij jonge kinderen (Van Zeijl et al., 2006; Bakermans-Kranenburg, Van IJzendoorn, Pijlman, Mesman, & Juffer, 2008). Negatieve disciplineringsstrategieën die passen bij een autoritaire of permissieve opvoedingsstijl

worden juist in verband gebracht met meer externaliserende gedragsproblemen bij kinderen zoals ongehoorzaamheid, vijandigheid en agressief gedrag en internaliserende gedragsproblemen zoals angst en depressie (Arnold et al., 1993; Deater-Deckard, Dodge, Bates, & Pettit, 1998; Hollenstein, Granic, Stoolmiller, & Snyder, 2004; Marchand-Reilly, 2012; Patterson, DeBaryshe, & Ramsey, 1990; Querido et al., 2002; Rothbaum & Weisz, 1994).

De wijze waarop ouders hun kind disciplineren bepaalt dus voor een belangrijk deel de ontwikkelingsuitkomst van hun kind. Niet alleen het gedrag van de ouder, maar ook factoren in het kind zelf beïnvloeden de interactie tussen ouders en kind (Bell, 1968; Bates, Schermerhorn, & Petersen, 2012; Kochanska et al., 2005). In het huidige onderzoek wordt het temperament van het kind dan ook geïncorporeerd.

1.4 Temperament en inhibitiecontrole

Temperament wordt omschreven als de aangeboren, individuele verschillen tussen mensen (Rothbart, Ahadi, & Evans, 2000). Temperament is niet statisch maar ontwikkelt zich door wederzijdse beïnvloeding tussen het kind en zijn omgeving (Kochanska et al., 2005). Het construct temperament is opgebouwd uit twee dimensies: reactiviteit en zelfregulatie. Reactiviteit gaat zowel over de lichamelijke aansturing door neurologische processen als over waarneembaar emotioneel, cognitief en motorisch gedrag. Zelfregulatie zorgt ervoor dat positieve of negatieve reactiviteit wordt bijgestuurd door deze reactiviteit te faciliteren, te onderdrukken en te inhiberen. Een onderdeel van deze zelfregulatie en een goede graadmeter voor temperament is de mate van inhibitiecontrole. Inhibitiecontrole zorgt ervoor dat een kind in staat is om zich te houden aan de regels van de ouders doordat het de eigen impulsen kan beheersen en behoeften kan uitstellen (Kochanska, Murray, Jacques, Koenig, & Vandegest, 1996). Voor het ene kind is deze zelfcontrole lastiger dan voor het andere kind. Een lagere inhibitiecontrole wordt in verband gebracht met meer externaliserende gedragsproblemen (Olson et al., 2011; Raaijmakers et al., 2008). Kinderen met een moeilijk temperament zijn vaker ongehoorzaam dan kinderen met een makkelijk temperament (Arnold & O'Leary, 1997; Braungart-Rieker et al., 1997; Lickenbrock, et al., 2013; Rothbaum & Weisz, 1994).

Het kind-effectmodel gaat ervan uit dat niet alleen de ouders het gedrag van het kind beïnvloeden, maar dat kinderen ook invloed hebben op het opvoedingsgedrag van hun ouders. Door karakteristieken in het kind zelf (temperament, gender, plek in het gezin) wordt gedrag van de ouder gestimuleerd, aangescherpt of juist afgeremd (Bell, 1968). Deze hypothese wordt bevestigd in verschillende onderzoeken. Kinderen met een moeilijk temperament lokken vaker meer dwingend, inconsequent en/of minder responsief opvoedingsgedrag uit van hun ouders dan kinderen met een makkelijk temperament (Arnold & O'Leary, 1997; Braungart-Rieker et al., 1997; Rothbaum & Weisz, 1994). Uit een tweelingenstudie komt naar voren dat de relatie tussen fysieke disciplineringsstrategieën en externaliserend probleemgedrag voor een gedeelte wordt gemedieerd door genetische factoren in het kind zelf (Jaffee et al., 2004). Ook een meta-analyse van verschillende

tweelingen- en adoptiestudies bevestigt dit beeld: de genetische aanleg van een kind beïnvloed het opvoedingsgedrag van de ouder, ook wanneer de genen van het kind niet gelijk zijn aan die van de ouders en er dus geen sprake kan zijn van overerving van gedrag (Klahr & Burt, 2014). Al met al lijkt het kind-effect model van Bell (1968) dus bevestigd te kunnen worden: kinderen met een moeilijk temperament roepen mogelijk minder positief opvoedingsgedrag op dan hun leeftijdsgenoten met een makkelijk temperament.

Juist voor kinderen met een moeilijk temperament is het belangrijk om op te groeien in een warm en positief gezin. Verschillende onderzoeken bevestigen de differentiële ontvankelijkheidstheorie die stelt dat kinderen met een moeilijk temperament meer gedragsproblemen vertonen in een negatieve opvoedingsomgeving waarin ouders hun kind vijandig, negatief of wantrouwend tegemoet treden dan kinderen met een makkelijk temperament. Daarentegen profiteren kinderen met een moeilijk temperament juist meer dan hun leeftijdsgenootjes van een positief opvoedingsklimaat (Bates, Pettit, Dodge, & Ridge, 1998; Belsky, Bakermans-Kranenburg, & Van IJzendoorn, 2007). Zij laten dan op de langere termijn juist minder probleemgedrag zien dan hun leeftijdsgenootjes met een makkelijk temperament (Bakermans-Kranenburg et al., 2008; Belsky et al., 2007; Stright, Gallagher, & Kelley, 2008; Van Zeijl et al., 2007). Kinderen met minder inhibitiecontrole zijn dus gebaat bij ouders die hun ongehoorzaam gedrag met positieve disciplineringsstrategieën kunnen corrigeren.

1.5 Verschillen tussen vaders en moeders

In de meeste onderzoeken naar ongehoorzaam gedrag van het kind en/of de disciplineringsstrategieën van de ouder wordt vooral gekeken naar het gedrag van de moeder en de kinderen. De manier waarop vaders omgaan met ongehoorzaam gedrag van hun kinderen en of vaders en moeders binnen een twee-ouder gezin daarin van elkaar verschillen is minder onderzocht. Ondanks dat over het algemeen moeders nog steeds de meeste uren besteden aan de primaire verzorging en opvoeding van kinderen, krijgen vaders wel een steeds grotere rol (Cabrera, Tamis-LeMonda, Bradley, Hofferth, & Lamb, 2000; Lamb & Lewis, 2010, Sociaal Cultureel Planbureau, 2010). Vaders hebben hun eigen unieke bijdrage aan de ontwikkeling van hun kinderen (Grossmann, Grossmann, Fremmer-Bombik, Kindler, & Scheuerer-Englisch, 2002; Lewis & Lamb, 2003; Tamis-LeMonda, Shannon, Cabrera, & Lamb, 2004). Wanneer vaders sensitiever en minder intrusief zijn in de omgang met hun kind hebben deze kinderen een betere sociale vaardigheden, cognitieve vaardigheden en taalvaardigheden (Cabrera, Shannon, & Tamis-leMonda, 2007).

Binnen de autoritatieve opvoedingsstijl is ruimte voor verschillen tussen vaders en moeders. Vaders zijn vaak minder sensitief en intrusiever in het contact met hun kind dan moeders (Barnett, Deng, Mills-Koonce, Willoughby, Cox, 2008; Hallers-Haalboom et al., 2014; Volling, McElwain, Notaro, & Herrera, 2002). Er zijn echter ook studies waarin wordt aangetoond dat vaders en moeders

niet verschillen in sensitiviteit (Braungart-Rieker, Garwood, Powers, & Wang, 2001; Tamis-LeMonda et al., 2004).

Wanneer ouders specifiek wordt gevraagd naar hun opvoedingsstijl geven vaders aan dat zij zichzelf strenger vinden dan moeders en meer autoritair optreden en minder uitleggen, aanmoedigen of onderhandelen dan moeders ((Bretherton, Lambert, & Goby, 2005; Hart & Robinson, 1994). Dit blijkt ook uit onderzoek van Winsler, Madian en Aquilino (2005) waarin vaders aangeven zichzelf autoritairder en hun vrouwen autoritatiever of permissiever te vinden. Moeders vinden zichzelf inderdaad autoritatiever in hun opvoeding dan hun mannen, maar ze vinden zichzelf niet permissief. Uit observatieonderzoek blijkt dat moeders meer betrokken zijn bij hun kinderen (praten en spelletjes doen), meer complimenten geven en hun kinderen meer aanmoedigen dan vaders, maar dat vaders en moeders niet van elkaar verschillen in inconsequente disciplineren (Gryczkowski, Jordan, & Mercer, 2010).

Doordat moeders meer tijd met hun kinderen doorbrengen zijn het vooral de moeders die controle uitoefenen op het gedrag van hun kinderen (Gryczkowski et al., 2010; Power et al., 1994), terwijl vaders directer zijn in de manier waarop zij hun kinderen aanspreken. Daar waar moeders vaker indirecte toespelingen, hints geven of vragen stellen, geven vaders duidelijk aan welk gedrag ze niet willen zien van het kind (Power et al., 1994).

Wanneer lastig temperament van het kind wordt meegenomen in het onderzoek, blijken vaders in spel minder sensitief (minder praten, minder stimuleren en minder warmte tonen) te reageren op kinderen met een moeilijk temperament dan op kinderen met een makkelijk temperament (Goldberg, Clarke-Stewart, Rice en Dellis, 2002). Van Zeijl en haar collega's (2007) hebben geconstateerd dat moeders hun jonge kinderen met een moeilijk temperament niet anders disciplineren dan kinderen met een makkelijk temperament. Arnold en O'Leary (1997) hebben zowel vaders als moeders in hun onderzoek betrokken. Dan blijkt dat zowel vaders en moeders in dezelfde mate boos en geïrriteerd als ook inconsequent en toegevend zijn wanneer hun kind, met een moeilijk temperament, ongehoorzaam gedrag vertoont.

1.6 De onderzoeksvragen

In deze observationele studie staan de disciplineringsstrategieën van vaders en moeders centraal bij ongehoorzaam gedrag van hun drie- en vierjarigen, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen gezinnen met een kind met een makkelijk of moeilijk temperament. Om deze vraag te beantwoorden zijn de volgende deelvragen en hypothesen geformuleerd:

1. Verschillen kinderen met meer of minder inhibitiecontrole in ongehoorzaamheid?

De hypothese is dat kinderen met minder inhibitiecontrole vaker ongehoorzaam zijn bij beide ouders dan de kinderen met meer inhibitiecontrole.

2. Worden kinderen met minder inhibitiecontrole verschillend gedisciplineerd door vaders en moeders dan kinderen met meer inhibitiecontrole?

De hypothese is dat vaders en moeders kinderen met minder inhibitiecontrole minder positief (*Afleiden*) en meer negatief (*Toegeven*) disciplineren bij ongehoorzaam gedrag dan kinderen met meer inhibitiecontrole.

3. Zijn er verschillen tussen vaders en moeders in de manier waarop zij hun kinderen disciplineren en gedragen de kinderen zich anders bij vaders en moeders?

De hypothese is dat vaders strenger zijn dan moeders en dus minder gebruik maken van de negatieve strategie *Toegeven*, maar dat vaders ook minder sensitief zijn dan moeders waardoor ze ook minder gebruik maken van de positieve strategie *Afleiden*. Tevens wordt verwacht dat kinderen bij vaders minder ongehoorzaam zijn dan bij moeders.

4. Verschillen vaders en moeders in hun disciplineringsstrategieën bij kinderen met meer of minder inhibitiecontrole.

De hypothese is dat zowel vaders als moeders de strategie *Toegeven* meer zullen inzetten bij kinderen met minder inhibitiecontrole dan bij kinderen met meer inhibitiecontrole maar dat vaders minder deze strategie gebruiken dan moeders wanneer hun kind een moeilijk temperament heeft. Ook wordt er verwacht dat vaders de strategie *Afleiden* over het algemeen minder gebruiken dan moeders en het minst bij kinderen met een moeilijk temperament.

2. Methode

2.1 Onderzoek

Dit onderzoek maakt deel uit van het vierjarig longitudinale onderzoek *Boys will be Boys?* dat wordt uitgevoerd aan de afdeling Algemene en Gezinspedagogiek van de Universiteit Leiden. Het onderzoek is gestart in 2010 en richt zich op de vroege genderdifferentiatie in de ontwikkeling en opvoeding van jonge kinderen binnen Nederlandse gezinnen. Moeder, vader en hun twee kinderen zijn betrokken in het onderzoek. Er wordt gebruikt gemaakt van zowel vragenlijsten als van thuisobservaties.

2.2 Steekproef

In totaal zijn 1249 gezinnen aangeschreven waarvan het jongste kind bijna één jaar oud was en het oudste kind 2.5 tot 3.5 jaar oud. De adressen van deze gezinnen zijn afkomstig uit de gemeentelijke basisadministratie van verschillende dorpen (14%) en steden (86%) in de Randstad. Gezinnen zijn uitgesloten van het onderzoek wanneer er meerdere oudere kinderen in het gezin woonden, het eenoudergezin betrof, het samengestelde gezinnen waren, één van de kinderen een (ernstige) lichamelijke of verstandelijke beperking had of wanneer één van de ouders niet in

Nederland was geboren en/of de Nederlandse taal niet machtig was.

Bij de start van het onderzoek hebben 390 gezinnen (31%) hun deelname toegezegd. In het tweede jaar deden nog 385 gezinnen mee. De reden dat vijf gezinnen zijn uitgevallen was divers; een verhuizing naar het buitenland, het scheiden van de ouders, problemen met de kinderen of de ouders vonden de bezoeken te belastend.

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van data afkomstig van 100 willekeurig geselecteerde gezinnen uit het tweede jaar van het onderzoek. Alleen de gegevens van het oudste kind zijn gebruikt. Deze kinderen waren tussen de 3.57 jaar en 4.64 jaar oud ($M = 4.05$, $SD = 0.31$). In de onderzoeksgroep was 48% van de kinderen een meisje. De gemiddelde leeftijd van de vaders was 38.57 jaar ($SD = 5.85$) en van de moeders 35.31 jaar ($SD = 3.66$). Van de vaders was 80% hoog opgeleid (HBO of universiteit), was 18% middelbaar opgeleid (MBO niveau, HAVO of VWO) en was 3% laaggeschoold (MAVO, VMBO, LTS of LEAO). Van de moeders was 86% hoog opgeleid en was 14% middelbaar opgeleid. Het grootste deel van de moeders (93%) en van de vaders (99%) werkten. Van de moeders werkte 87% minder dan 32 uur ($M = 25.55$, $SD = 9.35$), van de vaders werkten 28% minder dan 32 uur ($M = 36.87$, $SD = 6.90$).

2.3 Procedure

De gezinnen zijn schriftelijk benaderd met een korte uitleg over het onderzoek en de vraag om bij interesse het antwoordformulier met contactgegevens te retourneren. Gezinnen die niet reageerden zijn nog een keer telefonisch benaderd. Na toezegging van de ouders is het onderzoek gestart rond de eerste verjaardag van het jongste kind. Ieder daaropvolgende jaar is het gezin, rondom de verjaardag van het jongste kind, twee keer bezocht. De ene keer voor de moeder en de kinderen samen, de andere keer voor de vader en de kinderen samen. De volgorde is random bepaald en om een volgorde-effect te voorkomen is de volgorde ook ieder jaar afgewisseld. Tussen het vader- en het moederbezoek is gestreefd naar een interval van enkele dagen tot maximaal drie weken. Voorafgaand aan de huisbezoek zijn door zowel vader als door moeder twee vragenlijsten ingevuld, een voor het jongste kind en een voor het oudste kind. Deze vragenlijst is samengesteld uit verschillende andere vragenlijsten. Er is onder andere gevraagd naar kindkenmerken zoals gedrag en temperament van het kind, naar ouderkenmerken zoals psychopathologie en werkuren, maar ook naar de tevredenheid over de relatie, de taakverdeling van de ouders en de mate van overeenstemming in de wijze van opvoeden. In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt de schaal inhibitiecontrole, een onderdeel uit de vragenlijst over temperament van het kind.

Tijdens de twee uur durende huisbezoeken zijn door de ouders verschillende taakjes uitgevoerd. Zowel met het oudste kind als met het jongste kind apart als met beide kinderen samen. Ook hier werd een volgorde-effect voorkomen door de ene keer te starten met het jongste kind, de andere keer met het oudste kind. De uitvoering van de taakjes is gefilmd door de eerste onderzoeker. Een tweede onderzoeker deed in de tussentijd computeropdrachtjes met het andere kind. Na afloop is

ook bij de ouder een aantal computertaken afgenomen. Het speelgoed en de boekjes die zijn gebruikt bij de opdrachten werden door de onderzoekers meegebracht. Bij de start van ieder nieuw taakje ontving de ouder een geschreven instructie van de onderzoeker. Hierdoor bleef de interactie tussen de ouder, het kind en de onderzoeker beperkt. De ouder mocht wel verduidelijkende vragen stellen. Een aantal van deze opdrachtjes waren: 'ouder en kind spelen met elkaar zonder speelgoed', 'ouder en kind spelen samen met speelgoed', 'het kind moet het speelgoed opruimen', 'de ouder bespreekt een platenboek met beide kinderen', 'de kinderen spelen samen' en de 'Afblijftaak'. In deze laatste opdracht verbiedt de ouder beide kinderen aan extreem aantrekkelijk speelgoed te komen. Voor het huidige onderzoek is de data van dit laatste taakje gebruikt. Als beloning ontvingen de kinderen na ieder huisbezoek een klein cadeautje. De ouders ontvingen gezamenlijk een bedrag van 30 euro.

De huisbezoeken zijn uitgevoerd door promovendi die betrokken zijn bij het onderzoek en door master- en bachelorstudenten van de afdelingen Pedagogiek en Psychologie van de Universiteit Leiden. De onderzoekers ontvingen voorafgaand aan de huisbezoeken een training. De gemaakte opnames zijn gecodeerd door vooraf getrainde codeurs.

2.4 Meetinstrumenten

2.4.1. Inhibitiecontrole kind. De inhibitiecontrole van het kind is gemeten met een vragenlijst voor de ouder. De vragenlijst is gebaseerd op de Childhood Behavior Questionnaire (CBQ) voor kinderen van drie tot zeven jaar (Rothbart et al., 2001). De originele CBQ bestaat uit vijftien verschillende schalen. De vragenlijst voor dit onderzoek is vertaald in het Nederlands en teruggebracht naar vier dimensies: motorische onrust, angst, de mate waarin een kind gerustgesteld kan worden en de inhibitiecontrole van het kind. Beide ouders vulden de vragenlijst over hun kind onafhankelijk van elkaar in naar aanleiding van het gedrag van hun oudste kind in de afgelopen zes maanden. Voor het huidige onderzoek is alleen de schaal inhibitiecontrole gebruikt. De schaal inhibitiecontrole bestond uit 13 items die konden worden gescoord met een 7-punt Likertschaal (1 = nooit, 4 = ongeveer de helft van de tijd, 7 = altijd). Ouders konden ook 'niet van toepassing' invullen wanneer het gedrag of de situatie niet was waargenomen. Voorbeeldvragen waren: "Kon uw kind de verleiding weerstaan wanneer hij/zij iets niet hoort te doen?", "Volgde uw kind uw instructies goed op?" of "Had uw kind moeite met op zijn/ haar beurt te wachten". De inhibitiescore is berekend door het totaal aantal gescoorde punten te delen door het aantal ingevulde items. Naar mate een kind meer punten scoort heeft een kind minder inhibitiecontrole. Het kind heeft dan meer moeite om impulsen te beheersen en de aandacht vast te houden. Twee vragen zijn uit de totale schaal verwijderd omdat het percentage ouders dat 'niet van toepassing' hadden ingevuld zeer groot was. De vraag "Kon uw kind zijn/haar lachen inhouden wanneer het niet gepast was om te lachen?" was door 58,5% van de ouders niet ingevuld. De vraag "Was uw kind goed in spelletjes als 'ik zie ik zie wat jij niet ziet'?" was door 27% van de ouders niet ingevuld. De interne betrouwbaarheid van de 11 overgebleven items was ruim voldoende. De Cronbach's alpha's was voor vaders 0.77 en voor moeders 0.80.

2.4.2 Ongehoorzaamheid kind. Om de ongehoorzaamheid van het kind te onderzoeken is gebruik gemaakt van de ‘Afblijftaak’. Dit taakje is afgeleid van de “Don't-task” (Kochanska & Aksan, 1995). De ouder ontvangt bij dit taakje een tas met aantrekkelijk speelgoed. De opdracht is dat de ouder het speelgoed uit de tas haalt en neerzet. De kinderen mogen vervolgens niet aan het speelgoed komen. Na twee minuten krijgt de ouder een seintje van de onderzoeker waarna de kinderen alleen mogen spelen met het knuffeltje, wat meestal door de kinderen wordt gezien als het minst aantrekkelijke speelgoed. Na nog eens twee minuten is de opdracht afgelopen en mogen de kinderen met al het speelgoed spelen. Het aantal keren dat één van de kinderen het speelgoed toch aanraakt is een ongehoorzaamheidsmoment. Het aantal momenten van ongehoorzaam gedrag wordt per kind gecodeerd door te noteren hoe vaak het kind probeert het speelgoed aan te raken of daadwerkelijk aan het speelgoed komt. Dit aanraken of reiken kan via een lichaamsdeel zoals een hand of een voet zijn, maar kan in de laatste twee minuten ook via het knuffeltje zijn. Al deze aanrakingen of pogingen daartoe worden gecodeerd door de begintijd in seconden te noteren. In de 10 seconden na een aanraking wordt een nieuwe aanraking niet als een aparte event gescoord. Binnen deze intervallen van 10 seconden worden de disciplineringsstrategieën van de ouders gecodeerd. Een nieuwe aanraking na deze 10 seconden wordt wel weer als een nieuwe aanraking gescoord. De intercodeursbetrouwbaarheid voor ongehoorzaamheid was hoog. De waarde van Cronbach's alpha voor de 20 codeurs was 0.95 (range 0.90 – 0.99).

2.4.3 Disciplineringsstrategie. Wanneer het aantal ongehoorzaamheidsmomenten van het kind in de “Afblijftaak” zijn genoteerd wordt door een andere codeur de disciplineringsstrategieën van de ouder gecodeerd. De codering is gebaseerd op de coderingslijst van Kuczynski et al. (1987). Er is gecodeerd op *Commentaar* (de ouder verbiedt, geeft een instructie, maakt bijvoorbeeld een klakkend geluid met de tong of schudt het hoofd), op *Fysiek corrigeren* (het kind wordt fysiek tegengehouden, op schoot gehouden, er wordt een vinger geheven, of het speelgoed wordt afgepakt en/of buiten het bereik van het kind gezet), op *Afleiden* (de ouder probeert bijvoorbeeld de aandacht van het kind op iets anders te vestigen, zoals een spelletje doen, een liedje zingen, kletspraatje houden) en op *Toegeven* (de ouder grijpt niet in en laat het kind zijn gang gaan). Voor het coderen is het niet van belang of de ingezette strategie ook effect had. De ouder kan meerdere disciplineringsstrategieën tegelijk inzetten tijdens een ongehoorzaamheidsmoment maar iedere strategie wordt per tijdsinterval slechts één keer gescoord. De strategie *Toegeven* wordt niet met een andere strategie gecodeerd omdat de ouder hier helemaal niet ingrijpt.

In dit onderzoek worden de positieve disciplineringsstrategie *Afleiden* en de negatieve strategie *Toegeven* gebruikt omdat deze twee strategieën duidelijk of positief of negatief zijn. De twee andere strategieën; *Commentaar geven* of *Fysiek corrigeren* zijn dit niet. Bij het geven van aanwijzingen kan de ouder op zachte toon uitleggen waarom het kind niet aan het speelgoed mag

komen of de ouder kan het kind afsnauwen. Bij het fysiek corrigeren kan de ouder het kind op schoot nemen en liefdevol aaien of kietelen, maar ook hard aan de arm terugtrekken wanneer het kind toch naar het speelgoed reikt. De intercodeursbetrouwbaarheid is, met 20 codeurs, voor beide variabelen hoog. Cronbach's alpha's voor *Afleiden* is 0.83 (range 0.70 – 0.92) en voor *Toegeven* 0.94 (range 0.90 – 0.98).

2.5 Analyse

Alle analyses voor dit onderzoek zijn uitgevoerd met behulp van het programma IBM SPSS Statistics 22. Voorafgaand aan de analyses is zowel univariaat als bivariaat onderzocht of de data geschikt waren voor de analyses. Gezien het feit dat de variabelen niet normaal verdeeld waren is zowel non-parametrisch als parametrisch getoetst. Omdat de uitkomsten niet van elkaar verschilden worden de parametrische analyses gerapporteerd. Voordat de verschillende onderzoeksvragen zijn onderzocht is eerst met correlatietoetsen de samenhang onderzocht tussen de numerieke variabelen. Om de eerste twee onderzoeksvragen te beantwoorden, waarin verschillen in gehoorzaamheid en disciplineren worden onderzocht bij kinderen met meer of minder inhibitiecontrole, zijn twee groepen kinderen gecreëerd: kinderen met een makkelijk temperament en kinderen met een moeilijk temperament. Hiervoor is allereerst een mediaan split toegepast op de inhibitiescores van het kind volgens vader ($Mdn = 3.00$) en volgens moeder ($Mdn = 2.90$). In totaal 73 kinderen werden door vaders en moeders in dezelfde groep gescoord (makkelijk of moeilijk). Met twee samengestelde *t*-toetsen is vervolgens, voor vaders en moeders apart, nagegaan of er verschil is in ongehoorzaam gedrag bij kinderen met meer of minder inhibitiecontrole volgens beide ouders. Hierna is met vier samengestelde onafhankelijke *t*-toetsen onderzocht of er binnen de groep vaders en binnen de groep moeders anders wordt gedisciplineerd wanneer kinderen meer of minder inhibitiecontrole hebben.

De derde onderzoeksvraag; zijn er verschillen tussen vaders en moeders in de manier waarop zij hun kinderen disciplineren en gedragen de kinderen zich anders bij vaders dan bij moeders, is onderzocht met drie gepaarde *t*-toetsen. Ten eerste is het aantal ongehoorzaamheidsmomenten bij vaders vergeleken met het aantal ongehoorzaamheidsmomenten bij moeders. Vervolgens is vaders gebruik van de strategie *Toegeven* vergeleken met moeders gebruik van de strategie *Toegeven*, en is ditzelfde gedaan met de strategie *Afleiden*. Om een vergelijking van de twee disciplineringsstrategieën *Afleiden* en *Toegeven* mogelijk te maken zijn vooraf de absolute aantallen omgezet in percentages van de toegepaste strategie ten opzichte van het totaal aantal ongehoorzaamheidsmomenten.

De vierde onderzoeksvraag; verschillen vaders en moeders binnen de gezinnen van elkaar in de manier waarop zij disciplineren wanneer kinderen meer of minder inhibitiecontrole hebben, is tot slot onderzocht met twee herhaalde metingen ANOVA's. De inzet van de positieve disciplineringsstrategie *Afleiden* en de negatieve strategie *Toegeven* door zowel vader als moeder, waren de within factoren. De *inhibitie*score was bij beide analyses de between-subjects factor.

3. Resultaten

3.1 Datainspectie

3.1.1 Beschrijvende statistieken. De beschrijvende statistieken van alle onderzoeksvariabelen zijn weergegeven in Tabel 1. De correlaties tussen de kindvariabelen en de oudervariabelen zijn weergegeven in Tabel 2.

Tabel 1

Beschrijvende statistieken van de gebruikte variabelen.

	<i>N</i>	Min	Max	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Z-Skewness</i>	<i>Z-Kurtosis</i>
<u>Kindvariabelen</u>							
Inhibitiescore door vader	100	1.45	4.85	3.01	0.72	0.07	- 0.45
Inhibitiescore door moeder	100	1.73	5.64	2.98	0.74	2.50	1.46
Ongehoorzaamheid bij vader	100	0	23	5.02	5.14	5.72	3.52
Ongehoorzaamheid bij moeder	100	0	27	6.98	6.07	4.49	1.36
<u>Oudervariabelen</u>							
Toegeven vader	82	0%	100%	18.42%	29.25	6.01	2.85
Toegeven moeder	89	0%	100%	21.87%	29.63	5.82	2.66
Afleiden vader	82	0%	100%	16.31%	25.14	7.14	6.09
Afleiden moeder	89	0%	100%	21.53%	23.66	4.69	2.48

Tabel 2

Correlaties tussen de kindvariabelen en de oudervariabelen.

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Kindvariabelen								
1. Inhibitiescore door moeder	-							
2. Inhibitiescore door vader	.50**	-						
3. Ongehoorzaamheid bij moeder	.12	.18	-					
4. Ongehoorzaamheid bij vader	.18	.31**	.43**	-				
Oudervariabelen								
5. Toegeven moeder	.08	.03	.04	-.04	-			
6. Toegeven vader	-.08	.17	-.02	.15	-.15	-		
7. Afleiden moeder	-.02	-.00	.01	.13	-.40**	.07	-	
8. Afleiden vader	.12	.05	-.09	.02	-.05	-.29**	.07	-

3.1.2 Disciplineren. Bij de positieve disciplineringsstrategie *Afleiden* en de negatieve strategie *Toegeven* waren 18 missende waarden in de groep vaders en 11 missende waarden in de groep moeders. Deze missende waarden waren de kinderen die bij deze ouders geen enkele keer ongehoorzaam waardoor en daardoor logischerwijs niet gecodeerd kon worden op mogelijke disciplineringsstrategieën van de ouder. Hierna zijn beide variabelen gecontroleerd op uitbijters. Deze kwamen voor in zowel *Afleiden* (5 bij vaders en 1 bij moeders) als in *Toegeven* (5 bij vaders en 4 bij moeders). Een van de uitbijters in de groep vaders kwam bivariaat voor. Er waren geen extreme uitbijters. Het verwijderen of bewerken van de uitbijters zou echter geen normaliteit opleveren. Omdat de scores wel een natuurlijk onderdeel waren van de verschillen die voorkomen tussen ouders, zijn deze waarden niet verwijderd maar meegenomen in de verdere analyses. De variabelen *Afleiden* en *Toegeven* waren zowel bij de groep vaders als bij de groep moeders niet normaal verdeeld. De gestandaardiseerde waarden voor scheefheid en gepiektheid vielen buiten de acceptabele waarden van - 3 en 3 (Moore, McCabe, & Craig, 2009). De scheefheid en gepiektheid lag vooral in het feit dat een zeer groot aantal ouders niet of zeer weinig de strategieën *Toegeven* of *Afleiden* hebben toegepast (zie Tabel 1)

3.1.3 Ongehoorzaamheid. In de twee kindvariabelen *Ongehoorzaamheid* (bij vader en bij moeder) waren geen missende waarden. In de groep vaders kwamen 3 uitbijters voor en 1 in de groep moeders. Ook hier zou het verwijderen of bewerken van de uitbijters geen normaliteit opleveren. De sterke scheefheid naar rechts is ontstaan doordat er zowel bij de vaders als bij de moeders relatief veel

kinderen weinig ongehoorzaamheidsmomenten hebben vertoond en zijn dus als zodanig meegenomen in de analyses.

3.1.4 Inhibitiecontrole. In de twee kindvariabelen *Inhibitiecontrole* van het kind (door vader gescoord en door moeder gescoord) waren enkele missende waarden doordat 16 vaders en 25 moeders 1 of 2 vragen uit de vragenlijst niet hadden ingevuld. Zowel één vader als één moeder, uit verschillende gezinnen, hadden 3 van de 11 vragen niet ingevuld. Omdat deze ouders het grootste deel (73%) van de vragen wel hadden beantwoord zijn deze twee respondenten toch behouden voor de steekproef. De gemiddelde eindscore van ieder kind is vervolgens berekend door de totaalscore te delen door het aantal door de ouders ingevulde items. Uitbijters kwamen niet voor.

3.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen

3.2.1 Verband inhibitiecontrole kind en ongehoorzaamheid kind. Met correlatietoetsen is onderzocht of er een verband bestaat tussen de inhibitiecontrole van het kind, door vader gescoord en door moeder gescoord, en de mate van ongehoorzaamheid van het kind bij beide ouders. Alleen binnen de groep vaders is een relatie aangetoond tussen het aantal ongehoorzaamheidsmomenten van het kind en mate van inhibitiecontrole van het kind. Kinderen waarvan de vaders hadden aangegeven dat zij minder inhibitiecontrole bezaten waren bij deze vaders vaker ongehoorzaam (zie Tabel 2).

Binnen de groep moeders was dit verband niet aanwezig.

Of kinderen met meer of minder inhibitiecontrole verschilden in ongehoorzaam gedrag, is vervolgens onderzocht met twee samengestelde t-toetsen. De analyses zijn voor de groep vaders en de groep moeders apart uitgevoerd. Noch bij de vaders, noch bij de moeders bleek de mate van inhibitie van het kind invloed had op de ongehoorzaamheidsscore; moeders $t(71) = -1.21, p = 0.47$ en vaders $t(71) = -1.46, p = 0.15$). Zowel binnen de groep vaders als binnen de groep moeders zijn de kinderen met minder inhibitiecontrole niet ongehoorzamer dan kinderen met meer inhibitiecontrole.

3.2.2 Verband inhibitiecontrole kind en disciplineringsstrategieën van de ouders. Of er een verband is tussen de inhibitiescore die de ouder heeft gegeven aan het kind en de manier waarop diezelfde ouder gebruikt maakt van *Afleiden* of *Toegeven*, is onderzocht met correlatietoetsen (zie Tabel 2). De mate van inhibitiecontrole is niet gecorreleerd met de disciplineringsstrategie van de ouder. Los van de inhibitiecontrole is er zowel in de groep vaders als in de groep moeders wel een verband tussen de inzet van de positieve disciplineringsstrategie *Afleiden* en de negatieve strategie *Toegeven*. Hoe meer er door de ouders positief wordt gedisciplineerd, hoe minder de ouder gebruik maakt van een negatieve disciplineringsstrategie. Dit geldt voor zowel de groep vaders als de groep moeders. Vervolgens is met vier samengestelde onafhankelijke t-toetsen zowel binnen de groep vaders als binnen de groep moeders nagegaan of zij anders disciplineren (*Afleiden* en *Toegeven*) wanneer hun kind meer of minder inhibitiecontrole heeft. Voor de mate van inhibitiecontrole zijn wederom alleen

de kinderen meegenomen waar beide ouders het met elkaar eens waren. Er is geen verschil in disciplineringsstrategieën gevonden. Binnen de groep vaders en binnen de groep moeders werd bij het inzetten van een disciplineringsstrategie geen verschil gemaakt tussen kinderen met minder of meer inhibitiecontrole: *Afleiden* moeders $t(66) = 0.53, p = 0.60$, *Toegeven* moeders $t(66) = -1.26, p = 0.21$, *Afleiden* vaders $t(59) = -0.52, p = 0.61$, *Toegeven* vaders $t(59) = -0.53, p = 0.60$.

3.2.3 Verschillen tussen vaders en moeders in disciplineringsstrategieën en in ongehoorzaamheid van het kind. Met correlatietoetsen is eerst onderzocht of er een relatie is tussen de disciplineringsstrategieën van vader en moeder. Er zijn geen significante correlaties gevonden tussen de disciplineringsstrategieën van vaders en moeders. De manier van disciplineren van vaders en moeders hangt dus niet met elkaar samen (zie Tabel 2).

Vervolgens is met twee gepaarde *t*-toetsen getoetst of er verschillen zijn in disciplineren tussen de vaders en moeders. Er is ook nu geen verschil gevonden in het percentage waarin vaders en moeders de strategie *Toegeven*, $t(73) = 0.29, p = 0.78$, of *Afleiden*, $t(73) = -1.40, p = 0.17$ gebruiken. Vaders en moeders zetten beide disciplineringsstrategieën in gelijke mate in.

Of er een relatie is tussen het aantal ongehoorzaamheidsmomenten van het kind bij vader en het aantal ongehoorzaamheidsmomenten bij moeder is wederom eerst met een correlatietoets onderzocht. Er is een positieve correlatie gevonden tussen de ongehoorzaamheid bij vader en bij moeder. Als kinderen bij hun vader ongehoorzamer zijn, zijn zij dit ook bij hun moeder (zie Tabel 2).

Met een gepaarde *t*-toets is tot slot onderzocht of er een verschil is in het aantal ongehoorzaamheidsmomenten van het kind bij vader en bij moeder, $t(99) = -0.76, p < 0.01, d = -0.17$. Kinderen zijn bij vaders gehoorzamer dan bij moeders. Er is sprake van een klein effect.

3.2.4 Disciplineringsverschillen tussen ouders bij kinderen met meer en minder inhibitiecontrole. Met herhaalde metingen ANOVA's zijn de analyses apart uitgevoerd voor de twee disciplineringsstrategieën. Eenmaal voor de positieve disciplineringsstrategie *Afleiden* en eenmaal voor de negatieve strategie *Toegeven*. Een overzicht van de gebruikte strategieën door vaders en moeders bij kinderen met meer of minder inhibitiecontrole, is weergegeven in Tabel 3. Zowel voor *Afleiden* als voor *Toegeven* zijn geen hoofdeffecten gevonden, *Afleiden*, $F(1,55) = .94, p = 0.34$, en *Toegeven*, $F(1,55) = 0.15, p = 0.70$. Vaders en moeders gebruiken, ten opzichte van elkaar, even vaak de positieve disciplineringsstrategie *Afleiden* en de negatieve disciplineringsstrategie *Toegeven*. Ook is in beide analyses geen interactie-effect gevonden tussen de disciplineringsstrategie die vaders en moeders inzetten en de mate van inhibitiecontrole van hun kind; *Afleiden*, $F(1,55) = .85, p = 0.36$, en *Toegeven*, $F(1,55) = 0.10, p = 0.75$. Vaders en moeders verschillen dus niet in hun disciplineringsstrategieën bij kinderen met meer en minder inhibitiecontrole.

Tabel 3

Gemiddelde percentages disciplineringsstrategie van de ouders bij meer of minder inhibitiecontrole van het kind.

		Vaders		Moeders	
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Afleiden	Meer inhibitie kind	15.07	25.60	23.59	22.58
	Minder inhibitie kind	18.41	24.96	20.50	25.34
Toegeven	Meer inhibitie kind	16,91	24,66	13.52	19.98
	Minder inhibitie kind	20,80	32,07	20.68	26.38

4. Discussie

4.1 Toelichting en uitwerking van de onderzoeksvragen

In deze studie stond centraal hoe ouders hun kinderen disciplineren bij ongehoorzaam gedrag, waarbij is onderzocht of ouders een onderscheid maken tussen kinderen met een makkelijk of moeilijk temperament. Bij vaders bleken kinderen met een moeilijk temperament vaker ongehoorzaam gedrag te vertonen dan kinderen met een makkelijk temperament. Bij moeders waren de kinderen met een moeilijk temperament niet ongehoorzamer dan de kinderen met een makkelijk temperament. Kinderen met een moeilijk of makkelijk temperament werden door de ouders niet anders gedisciplineerd. Binnen de gezinnen waren de kinderen bij de vader minder ongehoorzaam dan bij moeders, maar beide ouders verschilden niet in de mate waarin zij hun kinderen positief of negatief disciplineren. Vaders en moeders zetten ten opzichte van elkaar evenveel de strategie *Toegeven* als *Afleiden* in bij kinderen met een makkelijk of moeilijk temperament.

4.1.1 Verband inhibitiecontrole kind en ongehoorzaamheid kind. De eerste hypothese was dat kinderen met minder inhibitiecontrole vaker ongehoorzaam zijn dan de kinderen met meer inhibitiecontrole. Deze hypothese is gedeeltelijk bevestigd. Bij vaders was er inderdaad een verband tussen de mate van inhibitiecontrole van het kind volgens vader en de mate van ongehoorzaamheid tijdens het taakje bij vader. Hoe minder inhibitiecontrole, hoe ongehoorzamer het kind was. Deze relatie komt overeen met eerdere onderzoeken die aantoonde dat kinderen met een moeilijk temperament ongehoorzamer zijn dan kinderen met een makkelijk temperament (Braungart-Rieker et al., 1997; Lickenbrock et al., 2013; Rothbaum & Weisz, 1994). Dit verband is in het huidige onderzoek niet bij moeders aangetoond. Dit staat in contrast met uitkomsten van eerder onderzoek waar wel gevonden is dat kinderen met een moeilijk temperament ongehoorzamer waren (Braungart-Rieker et al., 1997). Moeders en vaders hadden de vragenlijst over de mate van inhibitiecontrole van hun kind redelijk hetzelfde ingevuld. De behaalde correlatie tussen de scores van vaders en moeders

was ook in overeenstemming met de correlaties die gevonden zijn tussen vaders en moeders op de schaal inhibitiecontrole van de CBQ (Rothbart et al., 2001). Omdat ook uit de resultaten blijkt dat kinderen gehoorzamer zijn bij vaders dan bij moeders zit het verschil tussen vaders en moeders mogelijk in het gedrag van de kinderen met een makkelijk temperament en niet bij de kinderen met een moeilijk temperament. Kinderen met een makkelijk temperament zouden zich bij vaders mogelijk beter gedragen dan bij moeders waardoor het temperament van de kinderen bij de moeders er minder toe doet. Kinderen met een makkelijk temperament gedragen zich wellicht beter doordat zij meer innerlijke zelfcontrole hebben, de wensen van ouders beter kunnen internaliseren en daardoor gemotiveerder zijn zich aan de wensen van de ouders te conformeren (Kochanska & Aksan, 1995). Kinderen met een makkelijk temperament zullen dus aan een paar keer waarschuwen genoeg hebben. Voor kinderen met een moeilijk temperament is deze innerlijke zelfcontrole en motivatie lastiger. Deze kinderen hebben meer externe aanmoedigingen en aansturing nodig om zich aan regels of afspraken te houden (Kochanska & Aksan, 1995; Braungart-Rieker et al., 1997). Dat kinderen met een makkelijk temperament bij vaders gehoorzamer waren dan bij moeders ligt wellicht aan het verschil in toon bij het waarschuwen of corrigeren. Vaders zijn directer in hun manier waarop zij hun kinderen aanspreken en geven duidelijk aan welk gedrag ze wel of niet willen zien. Moeders maken vaker indirecte toespelingen, geven hints of stellen vragen (Power et al., 1994). Kinderen met een makkelijk temperament zullen daardoor nog beter luisteren en nog minder ongehoorzaamheidsmomenten laten zien bij vader dan bij moeder.

Wanneer alleen de kinderen waarvan beide ouders het eens waren over de mate van inhibitiecontrole werden geïnccludeerd en vervolgens werden verdeeld in twee groepen (meer en minder inhibitiecontrole), is er zowel bij vader als bij moeder geen verband tussen een moeilijk of makkelijk temperament en de mate van ongehoorzaamheid gevonden. Dit is in tegenspraak met eerdere onderzoeken die dit verband wel hebben aangetoond (Braungart-Rieker et al., 1997; Lickenbrock et al., 2013; Rothbaum & Weisz, 1994). Een mogelijke reden waarom het huidige onderzoek dit beeld niet heeft kunnen bevestigen kan liggen in de mate van temperament van het kind. In het huidige onderzoek scoorden relatief veel ouders hun kind in de vragenlijst als 'gemiddeld'. Hierdoor waren er weinig kinderen met een zeer lage score op inhibitiecontrole (moeilijk temperament) of met zeer hoge score op inhibitiecontrole (makkelijk temperament). Door de groep kinderen te verdelen middels de mediaan waren niet alleen de meer makkelijke en de meer moeilijke kinderen, maar ook de 'gemiddelde' kinderen meegenomen in de analyses. Hierdoor kunnen de uitkomsten zijn vertekend en zal dus met enige voorzichtigheid moeten worden omgesprongen met de indeling 'moeilijk' en 'makkelijk' temperament.

4.1.2 Verband inhibitiecontrole kind en disciplineringsstrategieën van de ouders. De tweede hypothese was dat ouders meer toegeven bij kinderen met minder inhibitiecontrole en meer afleiden bij kinderen met meer inhibitiecontrole. Deze hypothese is niet bevestigd. Voorgaande

onderzoeken gaven aan dat kinderen met een moeilijk temperament vaak meer dwingend, inconsequent en/ of minder responsief opvoedingsgedrag uitlokken dan kinderen met een makkelijk temperament (Arnold & O'Leary, 1997; Braungart-Rieker et al., 1997; Rothbaum & Weisz, 1994). In dit onderzoek blijkt dat ouders even vaak de positieve en responsieve strategie *Afleiden* en de negatieve en inconsequente strategie *Toegeven* gebruiken, ongeacht het temperament van het kind. De reden dat er geen verschil is gevonden tussen het temperament van het kind en de disciplineringsstrategieën van de ouders zou ook nu kunnen liggen in het feit dat in de steekproef maar weinig kinderen waren met een heel moeilijk of heel makkelijk temperament. Vanuit het kind-effectmodel, waarbij wordt uitgegaan dat kinderen het gedrag van hun ouders beïnvloeden en aanscherpen (Bell, 1968), zou het dus kunnen dat de kinderen met een relatief moeilijk temperament niet echt zodanig lastig gedrag hebben vertoond tijdens het taakje dat zij daardoor hun ouders hebben uitgedaagd tot negatief opvoedingsgedrag. Ook de positieve disciplineringsstrategie *Afleiden* werd niet meer of minder ingezet door vaders en moeders bij kinderen met een makkelijk of een moeilijk temperament. De strategie *Afleiden* is bij uitstek een positieve disciplineringsstrategie die past bij sensitief en responsief disciplineringsgedrag van de ouder (Arnold & O'Leary, 1997; Stolk et al., 2008). De reden dat ouders geen verschil maken in het temperament van het kind kan liggen in het feit dat ouders die de strategie *Afleiden* toepassen, al zodanig sensitief en responsief reageren en dus rekening houden met de behoeften en verlangens van het kind, dat zij geen onderscheid maken tussen kinderen met een makkelijk of moeilijk temperament. Het negatieve verband dat zowel bij de vaders als bij de moeders is gevonden tussen de beide disciplineringsstrategieën geeft aan dat wanneer ouders gebruik maakten van de positieve disciplineringsstrategie *Afleiden* zij minder gebruik maakten van de negatieve disciplineringsstrategie *Toegeven*. Ouders lijken dus wel een voorkeur te hebben voor een bepaalde stijl van disciplineren. Dit wordt bevestigd in onderzoek van Del Vecchio en Rhoades (2010) dat ouders vaak op dezelfde manier op ongewenst gedrag van hun kind reageren. Beiden strategieën zijn ook elkaars tegenpolen in disciplineringsstrategie. Het is dan ook niet aannemelijk dat ouders deze twee strategieën snel zullen combineren al is deze mogelijkheid er wel. De strategie *Toegeven* is een negatieve disciplineringsstrategie wanneer het gedrag van het kind zo dwingend wordt dat de ouder toegeeft aan dit gedrag. Het negatieve gedrag van het kind wordt dan versterkt (Patterson, et al., 1990; Arnold et al., 1993; Querido et al., 2002). Wanneer een ouder er echter bewust voor kiest om het kind niet direct terecht te wijzen bij een ongehoorzaamheidsmoment, maar juist eerst even een moment afwacht of het kind zichzelf corrigeert, kan deze niet intrusieve opstelling van de ouder juist passen bij een sensitieve en responsievere manier van corrigeren. Er wordt tegemoet gekomen aan het proces van verinnerlijken van en conformeren aan de regels van de ouders, wat past in het aanleren van zelfcontrole en gehoorzaamheid bij jonge kinderen (Kochanska & Aksan, 1995). Dit zou wel betekenen dat een moment van toegevend gedrag gevolgd wordt door een afleidingsmoment of een andere positieve disciplineringsstrategie zoals uitleg geven, de emoties van het kind benoemen of nog

een keer rustig de regels herhalen. Dit is echter niet onderzocht in de huidige studie maar zou een meerwaarde kunnen hebben bij een vervolgstudie.

De strategieën *Afleiden* en *Toegeven* werden door beide ouders ongeveer een vijfde van de hoeveelheid disciplinerende interacties ingezet. De andere twee gecodeerde strategieën, namelijk; *Fysiek Corrigeren* (het kind fysiek vastpakken, tegenhouden, of op schoot nemen) en *Commentaar* (verbaal corrigeren, opmerkingen maken of inductie/uitleg geven) werden in ruim driekwart van alle interacties gebruikt. Zowel apart, als in combinatie met elkaar, en in combinatie met de strategie *Afleiden*. Deze strategieën waren voor het huidige onderzoek niet bruikbaar omdat deze niet waren gecodeerd als positief of negatief. Hierdoor was ook niet na te gaan of de toon waarop vaders en moeders de kinderen corrigeerden van invloed is geweest op de gehoorzaamheid van kinderen. Omdat ook de combinaties niet gecodeerd waren was het niet mogelijk om te onderzoeken of de strategie *Toegeven* inderdaad werd opgevolgd werd door andere disciplineringsstrategieën of dat *Toegeven* juist werd gehanteerd na dwingend gedrag van het kind en dus gerelateerd was aan het aantal ongehoorzaamheidsmomenten van het kind.

4.1.3 Verschillen tussen vaders en moeders in disciplineren en in ongehoorzaamheid van het kind. De derde hypothese was dat vaders, in tegenstelling tot moeders, minder permissief optreden tijdens disciplineringsmomenten en dus minder gebruik maken van de negatieve strategie *Toegeven* maar ook dat vaders minder gebruik maken van de positieve en sensitieve strategie *Afleiden* dan dat moeders dit doen. Tevens werd verwacht dat de kinderen bij vaders minder ongehoorzaam zouden zijn dan bij moeders. Het eerste deel van de hypothese is niet bevestigd. Dat vaders en moeders niet van elkaar verschilden in disciplineren was niet verwacht en lijkt in tegenspraak met de perceptie van ouders dat vaders strenger zijn in de opvoeding dan moeders (Bretherton et al., 2005; Hart & Robinson, 1994, Winsler et al., 2005). Het idee dat vaders strenger zijn betekent dus niet dat vaders minder toegevend zijn dan moeders tijdens de ongehoorzaamheidsmomenten. Dat ouders in dezelfde mate toegevend disciplineren is wel bevestigd in eerder onderzoek (Gryczkowski et al., 2010). Het percentage waarin de ouders gebruik maakten van de strategie *Toegeven* wijkt overigens niet sterk af van een eerder onderzoek waarin moeders ongeveer een kwart van het aantal disciplineringsmomenten toegevend zijn (Del Vecchio & Rhoades, 2010). Voor vaders hadden zij dit niet onderzocht. Het huidige onderzoek kan in dat licht gezien worden als een waardevolle aanvulling.

Tegen de verwachting in, verschilden vaders en moeders ook niet van elkaar in het toepassen van de positieve disciplineringsstrategie *Afleiden*. De strategie *Afleiden* is bij uitstek een sensitieve disciplineringsstrategie en de meeste onderzoeken geven aan dat vaders minder sensitief en intrusiever zijn dan moeders (Barnett et al., 2008; Volling et al., 2002). De reden dat vaders net zo veel gebruik maken van de strategie *Afleiden* als moeders kan liggen in het feit dat de vaders uit het onderzoek relatief erg hoog zijn opgeleid. Een hoog opleidingsniveau is een voorspeller van sensitiever en minder intrusief contact tussen vader en zijn kind (Tamis-LeMonda et al., 2004). Vaders

zijn ook sensitiever wanneer zijn omgeving goed is; dat wil zeggen dat zij een goede relatie ervaren met de moeder en geen financiële zorgen hebben en geen werk- en/of omgevingsstress ervaren (Goldberg et al., 2002; Shamir, Schudlich, & Cummings, 2001). Hoog opgeleide, tweeverdienende ouders hebben over het algemeen weinig financiële zorgen, ervaren meer vrijheid in het bepalen van hun werktijden waardoor ze zorg en werk beter met elkaar kunnen afstemmen en ervaren minder werk- en gezinsconflicten (Bretherton et al., 2005; Conger et al., 1992). Stress en armoede resulteert in minder sensitiviteit en warmte ten aanzien van de kinderen (Bakermans, Van IJzendoorn, & Kroonenberg, 2004; Conger et al., 1992). Vanuit deze bevindingen kan worden geconcludeerd dat voor de groep vaders in het huidige onderzoek de omstandigheden dermate gunstig zijn dat het waarschijnlijk is dat zij sensitiever zijn dan in steekproeven waar vaders minder goed zijn opgeleid. Daardoor zullen zij minder verschillen met moeders wanneer het gaat om positieve en negatieve disciplineringsstrategieën. Een andere reden kan zijn dat in het huidige onderzoek alleen de oudste kinderen uit het gezin zijn betrokken. Verschillende onderzoeken hebben aangetoond dat vaders sensitiever zijn naar hun oudste kind dan naar de andere kinderen in het gezin (Goldberg et al., 2002; Hallers-Haalboom et al., 2014; NICHD, 2000b).

Het tweede gedeelte van de hypothese is wel bevestigd. Kinderen waren bij hun vader minder ongehoorzaam dan bij hun moeder. Er was sprake van een klein effect. Deze observatie komt overeen met eerder onderzoek dat kinderen van vier jaar gehoorzamer zijn bij hun vader dan bij hun moeder en komt overeen met de perceptie van ouders dat vaders strenger zijn dan moeders (Bretherton et al., 2005; Hart & Robinson, 1994; van Power et al., 1994; Winsler et al., 2005). Ondanks dat de kinderen beter luisterden maakten beide ouders, ten opzichte van elkaar, evenveel gebruik van de negatieve strategie *Toegeven* als van de positieve strategie *Afleid*en. Andere factoren dan deze twee disciplineringsstrategieën hebben mogelijk een rol gespeeld. Zoals eerder aangegeven zouden de verschillen in communicatiestijl tussen vader en moeder het verschil in ongehoorzaamheid kunnen verklaren. Een andere mogelijkheid is dat moeders minder werken dan vaders en daardoor meer tijd met hun kinderen doorbrengen. Hierdoor oefenen moeders in de dagelijkse verzorging en opvoeding meer controle uit op het gedrag van hun kinderen dan vaders (Gryczkowski et al., 2010; Power et al., 1994). Kinderen zijn dus meer gewend aan het opvoedingsgedrag van hun moeder en zullen daardoor wellicht toch wat langer proberen hun zin te krijgen dan wanneer vader zegt dat iets niet mag. De vorm van disciplineren zal dan minder van belang zijn dan het feit dat vader iets zegt of doet. Een andere verklaring kan zijn dat kinderen in de kleuterleeftijd meer onderhandelen over regels en grenzen (Kuczynski et al., 1987). Omdat vaders strenger en directief reageren terwijl moeders meer onderhandelen en overleggen (Power et al., 1994) zal een kind mogelijk minder energie steken in onderhandelingen met vader dan met moeder en daardoor gehoorzamer reageren bij vader.

4.1.4 Disciplineringsverschillen tussen ouders bij kinderen met meer en minder

inhibitiecontrole. De vierde hypothese was wederom in twee delen geformuleerd. Het eerste deel van de hypothese was dat zowel vaders als moeders de strategie *Toegeven* meer zouden inzetten bij kinderen met minder inhibitiecontrole dan bij kinderen met meer inhibitiecontrole maar dat vaders minder zouden toegeven dan moeders. Het tweede deel van de hypothese was dat de strategie *Afleiden* door vaders over het algemeen minder wordt ingezet dan door moeders en het minst bij kinderen met een moeilijk temperament. Het eerste deel van de hypothese is niet bevestigd. De bevindingen van Arnold en O'Leary (1997), dat beide ouders meer toegevend en inconsequent zijn wanneer hun kind met een moeilijk temperament ongehoorzaam gedrag vertoont, is in het huidige onderzoek niet gerepliceerd. Zowel vaders als moeders hebben bij zowel de disciplineringsstrategie *Toegeven* als *Afleiden* geen onderscheid gemaakt tussen kinderen met een makkelijk en moeilijk temperament. Het tweede deel van de hypothese; dat de strategie *Afleiden* door vaders over het algemeen minder wordt ingezet dan door moeders en het minst bij kinderen met een moeilijk temperament is ook niet bevestigd. Ook bij de strategie *Afleiden* maakten ouders geen onderscheid tussen het temperament van de kinderen en disciplineerden ze ten opzichte van elkaar ook niet verschillend.

Dat ouders niet van elkaar verschilden in disciplineringsstrategieën is al uitgewerkt in de vorige onderzoeksvraag maar in tegenstelling tot de verwachtingen maakten ouders ook geen onderscheid in het temperament van het kind. Voor de moeders bevestigd dit resultaat het onderzoek van Van Zeijl en haar collega's (2007) waarin ook zij constateerden dat moeders hun jonge kinderen met een moeilijk temperament niet anders disciplineren dan kinderen met een makkelijk temperament. Voor vaders is dit echter in tegenspraak met het onderzoek van Goldberg en collega's (2002). Zij stelden vast dat vaders in spel minder sensitief reageerden op kinderen met een moeilijk temperament dan op kinderen met een makkelijk temperament. Hierdoor werd er bij het stellen van de hypothese vanuit gegaan dat vaders ook tijdens een disciplineringsmoment minder sensitief zouden reageren en dus minder hun kinderen zouden afleiden bij een ongehoorzaamheidsmoment. Dat er geen verschillen zijn gevonden kan wederom te maken hebben met de homogeniteit van de groep kinderen zodat er niet een groep kinderen was met een extreem makkelijk of een extreem moeilijk temperament. Anderzijds kan ook hier het hoge opleidingsniveau van de ouders ervoor hebben gezorgd dat zij een hoge mate van sensitiviteit bezatten waardoor zij zodanig het kind centraal zetten in hun benadering dat er geen onderscheid meer wordt gemaakt tussen een makkelijk of moeilijk temperament van het kind.

Dat ouders geen onderscheid maakten in het temperament van het kind is positief voor de kinderen met een moeilijk temperament omdat deze kinderen, vanuit de differentiële ontvankelijkheidstheorie, kwetsbaarder zijn voor negatieve disciplineringsstrategieën maar ook meer profiteren van een positief opvoedingsklimaat (Bates et al., 1998; Belsky et al., 2007; Van Zeijl et al., 2007).

4.2 Beperkingen en aanbevelingen

Het onderzoek heeft ook enkele beperkingen. Omdat de disciplineringsstrategieën van de ouders zijn gemeten nadat het kind ongehoorzaam was in plaats van andersom, was het niet mogelijk te onderzoeken in hoeverre de disciplineringsstrategieën van ouders effect hadden op de ongehoorzaamheid van kinderen met een moeilijk of makkelijk temperament en andersom. Wanneer de data van alle vier de jaren beschikbaar is kan de bidirectionele relatie tussen temperament, ongehoorzaamheid en de disciplineringsstrategieën van de ouders wel worden onderzocht. Een ander aandachtspunt is de samenstelling van de gezinnen in de steekproef. Deze was homogeen en monocultureel. Het waren vooral blanke Nederlandse gezinnen uit de Randstad met een hoog opleidingsniveau. Deze groep ouders is niet representatief voor de gehele populatie in Nederland. Onderzoek binnen niet Westerse allochtone gezinnen en/of en laag opgeleide gezinnen kan meer inzicht geven hoe in heel Nederland door ouders wordt gedisciplineerd wanneer hun kinderen ongehoorzaam zijn en of er binnen de verschillende groepen wel anders wordt gedisciplineerd tussen kinderen met een makkelijk of moeilijk temperament. Tevens waren er beperkingen binnen de analyses. De steekproef was met 100 gezinnen niet erg groot, maar bij de verschillende analyses zijn niet alle representanten betrokken. Daarnaast hebben de scheve verdelingen van de verschillende variabelen kunnen leiden tot een vertekend beeld waardoor de mogelijkheid tot Type I en Type II fouten is toegenomen en de uitkomsten lastiger zijn de interpreteren.

Ondanks deze beperkingen ligt de kracht van dit onderzoek in het feit dat zowel moeders als vaders bij het onderzoek zijn betrokken. Hierdoor was het mogelijk de disciplineringsstrategieën van moeders en vaders met elkaar te vergelijken; zowel tussen de groepen vaders en moeders als binnen de gezinnen zelf. Door de ongehoorzaamheid van de kinderen en de disciplineringsstrategieën van de ouders te observeren is objectieve data verzameld die niet zijn beïnvloed door de perceptie van de ouder zelf.

4.3 Conclusie

Concluderend kan worden gesteld dat vaders en moeders in gelijke mate gebruik maken van de positieve disciplineringsstrategie *Afleiden* en de negatieve disciplineringsstrategie *Toegeven*. Zij maken daarbij geen onderscheid tussen kinderen met relatief makkelijk of moeilijk temperament. Wel blijken kinderen gehoorzamer te zijn bij hun vaders dan bij hun moeders. Tevens blijken kinderen met meer inhibitiecontrole gehoorzamer te zijn aan hun vader dan kinderen met minder inhibitiecontrole. Deze relatie is niet aanwezig bij moeders. Kennis over het gedrag van kinderen met een makkelijk en moeilijk temperament en de wijze waarop ouders deze kinderen disciplineren bij ongehoorzaam gedrag geeft inzicht in de gezins- en opvoedingsdynamiek en levert daarmee een bijdrage aan het ontwikkelen van opvoedondersteunende interventies waar zowel moeders als vaders van kunnen profiteren.

Referenties

- Arnold, D. S., O'Leary, S. G., Wolff, L. S., & Acker, M. M. (1993). The Parenting Scale: A measure of dysfunctional parenting in discipline situations. *Psychological Assessment*, 5, 137-144.
- Arnold, E. H., & O'Leary, S. G. (1997). Mothers' and fathers' discipline of hard-to-manage toddlers. *Child & Family Behavior Therapy*, 19, 1-11.
- Bakermans-Kranenburg, M. J., Van IJzendoorn, M. H., & Juffer, F. (2003). Less is more: Meta-analyses of sensitivity and attachment interventions in early childhood. *Psychological Bulletin*, 129, 195-215.
- Bakermans-Kranenburg, M. J., Van IJzendoorn, M. H., Pijlman, F. T., Mesman, J., & Juffer, F. (2008). Experimental evidence for differential susceptibility: dopamine D4 receptor polymorphism (DRD4 VNTR) moderates intervention effects on toddlers' externalizing behavior in a randomized controlled trial. *Developmental Psychology*, 44, 293-300.
- Barnett, M. A., Deng, M., Mills-Koonce, W. R., Willoughby, M., & Cox, M. (2008). Interdependence of parenting of mothers and fathers of infants. *Journal of Family Psychology*, 22, 561-573.
- Bates, J. E., Pettit, G. S., Dodge, K. A., & Ridge, B. (1998). Interaction of temperamental resistance to control and restrictive parenting in the development of externalizing behavior. *Developmental Psychology*, 34, 982-995.
- Bates, J. E., Schermerhorn, A. C., & Petersen, I. T. (2012). Temperament and parenting in developmental perspective. In M. Zentner, & R. L. Shiner (Eds.) *Handbook of Temperament*. New York: Guilford Publications.
- Baumrind, D. (1996). The discipline controversy revisited. *Family relations*, 405-414.
- Bell, R. Q. (1968). A reinterpretation of the direction of effects in studies of socialization. *Psychological Review*, 75, 405-414.
- Belsky, J. (2005). Differential susceptibility to rearing influence: An evolutionary hypothesis and some evidence. In B. Ellis, & D. Bjorklund (Eds.) *Origins of the Social Mind: Evolutionary Psychology and Child Development*. New York: Guilford Publications.
- Belsky, J., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Van IJzendoorn, M. H. (2007). For better and for worse differential susceptibility to environmental influences. *Current Directions in Psychological Science*, 16, 300-304.
- Braungart-Rieker, J. M., Garwood, M. M., Powers, B. P., & Wang, X. (2001). Parental sensitivity, infant affect, and affect regulation: Predictors of later attachment. *Child Development*, 72, 252-270.
- Braungart-Rieker, J., Garwood, M. M., & Stifter, C. A. (1997). Compliance and noncompliance: The roles of maternal control and child temperament. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 18, 411-428.

- Bretherton, I., Lambert, J. D., & Golby, B. (2005). Involved fathers of preschool children as seen by themselves and their wives: Accounts of attachment, socialization, and companionship. *Attachment & Human Development*, 7, 229-251.
- Cabrera, N. J., Shannon, J. D., & Tamis-LeMonda, C.S. (2007). Fathers' influence on their children's cognitive and emotional development: From toddlers to Pre-K. *Applied Development Science*, 11, 208-213.
- Cabrera, N., Tamis-LeMonda, C. S., Bradley, R. H., Hofferth, S., & Lamb, M. E. (2000). Fatherhood in the twenty first century. *Child Development*, 71, 127-136.
- Conger, R. D., Conger, K. C., Glen, H. E., Lorenz, F. O., Simons, R. L., & Whitbeck, L.B. (1992). A family process model of economic hardship and adjustment of early adolescent boys, *Child Development*, 63, 526-541.
- Deater-Deckard, K., Dodge, K. A., Bates, J. E., & Pettit, G. S. (1998). Multiple risk factors in the development of externalizing behavior problems: Group and individual differences. *Development and Psychopathology*, 10, 469-493.
- Del Vecchio, T., & Rhoades, K. A. (2010). Bidirectional influences in mother-toddler dyads: an examination of the relative influence of mothers' and children's behaviours. *Infant and Child Development*, 19, 516-529.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*, New York: WW Norton & Company.
- Feldman, R., & Klein, P. S. (2003). Toddlers' self-regulated compliance to mothers, caregivers, and fathers: implications for theories of socialization. *Developmental Psychology*, 39, 680-692.
- Field, A. (2013). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics*, London: SAGE.
- Goldberg, W. A., Clarke-Stewart, K. A., Rice, J. A., & Dellis, E. (2002). Emotional energy as an explanatory construct for fathers' engagement with their infants. *Parenting: Science and Practice*, 2, 379-408.
- Grossmann, K., Grossmann, K. E., Fremmer-Bombik, E., Kindler, H., & Scheuerer-Engelisch, H. (2002). The uniqueness of the child-father attachment relationship: Fathers' sensitive and challenging play as a pivotal variable in a 16-year longitudinal study. *Social Development*, 11, 301-337.
- Grusec, J. E. (2011). Socialization processes in the family: Social and emotional development. *Annual Review of Psychology*, 62, 243-269.
- Gryczkowski, M. R., Jordan, S. S., & Mercer, S. H. (2010). Differential relations between mothers' and fathers' parenting practices and child externalizing behavior. *Journal of Child and Family Studies*, 19, 539-546.
- Hart, C. H., & Robinson, C. C. (1994). Comparative study of maternal and paternal disciplinary strategies. *Psychological Reports*, 74, 495-498.

- Hollenstein, T., Granic, I., Stoolmiller, M., & Snyder, J. (2004). Rigidity in parent - child interactions and the development of externalizing and internalizing behavior in early childhood. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32, 595-607.
- Jaffee, S. R., Caspi, A., Moffitt, T. E., Polo-Tomas, M., Price, T. S., & Taylor, A. (2004). The limits of child effects: evidence for genetically mediated child effects on corporal punishment but not on physical maltreatment. *Developmental Psychology*, 40, 1047-1058.
- Kalb, L. M., & Loeber, R. (2003). Child disobedience and noncompliance: A review. *Pediatrics*, 111, 641-652.
- Karreman, A., van Tuijl, C., van Aken, M. A., & Deković, M. (2006). Parenting and Selfregulation in preschoolers: a meta-analysis. *Infant and Child Development*, 15, 561-579.
- Klahr, A. M., & Burt, S. A. (2014). Elucidating the etiology of individual differences in parenting: A meta-analysis of behavioral genetic research. *Psychological Bulletin*, 140, 544-576.
- Kochanska, G., & Aksan, N. (1995). Mother-child mutually positive affect, the quality of child compliance to requests and prohibitions, and maternal control as correlates of early internalization. *Child Development*, 66, 236-254.
- Kochanska, G., Aksan, N., & Carlson, J. J. (2005). Temperament, relationships, and young children's receptive cooperation with their parents. *Developmental Psychology*, 4, 648-660.
- Kochanska, G., Murray, K., Jacques, T. Y., Koenig, A. L., & Vandegeest, K. A. (1996). Inhibitory control in young children and its role in emerging internalization. *Child Development*, 67, 490-507.
- Kuczynski, L., & Kochanska, G. (1990). Development of children's noncompliance strategies from toddlerhood to age five. *Developmental Psychology*, 26, 398-408.
- Kuczynski, L., Kochanska, G., Radke-Yarrow, & Girnius Brown, O. (1987). A developmental interpretation of Young Children's noncompliance, *Developmental Psychology*, 23, 799- 806.
- Lamb, M. E., & Lewis, C. (2010). The Development and Significance of Father-Child Relationships in Two-Parent Families. In L.E. Lamb (Eds.), *The role of the father in child-development*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Lewis, C., & Lamb, M. E. (2003). Fathers' influences on children's development: The evidence from two-parent families. *European Journal of Psychology of Education*, 18, 211-228.
- Lickenbrock, D. M., Braungart-Rieker, J. M., Ekas, N. V., Zentall, S. R., Oshio, T., & Planalp, E. M. (2013). Early temperament and attachment security with mothers and fathers as predictors of toddler compliance and noncompliance. *Infant and Child Development*, 22, 580-602.
- Marchand-Reilly, J.F. (2012). The role of fathers' depressive symptoms and lax and overreactive discipline in children's externalizing and internalizing behaviors. *Journal of Adult Development*, 19, 181-189.

- Moore, D.S., McCabe, G.P., & Craig, B.A. (2009) *Introduction to the practice of statistics*. New York; Freeman.
- Olson, S. L., Tardif, T. Z., Miller, A., Felt, B., Grabell, A. S., Kessler, D., Wang, L., Karasawa, M., & Hirabayashi, H. (2011). Inhibitory control and harsh discipline as predictors of externalizing problems in young children: a comparative study of US, Chinese, and Japanese preschoolers. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 39, 1163-1175.
- NICHD Early Child Care Research Network. (2000b). Factors associated with fathers' caregiving activities and sensitivity with young children. *Journal of Family Psychology*, 14, 200-219.
- Patterson, G. R., DeBaryshe, B. D., & Ramsey, E. (1990). A developmental perspective on antisocial behavior. *American Psychologist*, 44, 329 -335.
- Power, T. G., McGrath, M. P., Hughes, S. O., & Manire, S. H. (1994). Compliance and self-assertion: Young children's responses to mothers versus fathers. *Developmental Psychology*, 30, 980 – 989.
- Querido, J. G., Warner, T. D., & Eyberg, S. M. (2002). Parenting styles and child behavior in African American families of preschool children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 31, 272-277.
- Raaijmakers, M. A. J., Smidts, D. P., Sergeant, J. A., Maasen, G. H., Posthumus, J. A., van Engeland, H., et al. (2008). Executive functions in preschool children with aggressive behavior: Impairments in inhibitory control. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 1097-1107.
- Rothbart, M. K., Ahadi, S. A., & Evans, D. E. (2000). Temperament and personality: origins and outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 122-135.
- Rothbart, M. K., Ahadi, S. A., Hershey, K. L., & Fisher, P. (2001). Investigations of temperament at three to seven years: The Children's Behavior Questionnaire. *Child Development*, 72, 1394- 1408.
- Rothbaum, F., & Weisz, J. R. (1994). Parental caregiving and child externalizing behavior in nonclinical samples: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 116, 55-74.
- Ryan, R. M., Kuhl, J., & Deci, E. L. (1997). Nature and autonomy: An organizational view of social and neurobiological aspects of self-regulation in behavior and development. *Development and Psychopathology*, 9, 701-728.
- Shamir, H., Schudlich, T. D. R., & Cummings, E. M. (2001). Marital conflict, parenting styles, and children's representations of family relationships. *Parenting*, 1, 123-151.
- Sociaal Cultureel Planbureau (2010). Vaders en moeders in een nieuwe rol. *Maandstatistiek van de bevolking*, 50, 8-13. Verkregen op 23 juni 2014, via <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/3D86821F-ECAC-4B6F-8DF9-C1A3342A183C/0/b150210.pdf>

- Stroufe, L. A. (2005). Attachment and development: A prospective, longitudinal study from birth to adulthood. *Attachment & Human Development*, 7, 349-367.
- Stolk, M. N., Mesman, J., van Zeijl, J., Alink, L. R., Bakermans-Kranenburg, M. J., VanIJzendoorn, M. H., Juffer, F., & Koot, H. M. (2008). Early parenting intervention aimed at maternal sensitivity and discipline: A process evaluation. *Journal of Community Psychology*, 36, 780-797.
- Stright, A. D., Gallagher, K. C., & Kelley, K. (2008). Infant temperament moderates relations between maternal parenting in early childhood and children's adjustment in first grade. *Child Development*, 79, 186-200.
- Tamis-LeMonda, C. S., Shannon, J. D., Cabrera, N. J., & Lamb, M. E. (2004). Fathers and mothers at play with their 2-and 3-year-olds: contributions to language and cognitive development. *Child Development*, 75, 1806-1820.
- Winsler, A., Madigan, A. L., & Aquilino, S. A. (2005). Correspondence between maternal and paternal parenting styles in early childhood. *Early Childhood Research Quarterly*, 20, 1-12.
- Wolff, M. S., & Van IJzendoorn, M. H. (1997). Sensitivity and attachment: A meta-analysis on parental antecedents of infant attachment. *Child Development*, 68, 571-591.
- Van Zeijl, J., Mesman, J., Van IJzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., Juffer, F., Stolk, M. N., Koot, H.M., & Alink, L. R. (2006). Attachment-based intervention for enhancing sensitive discipline in mothers of 1-to 3-year-old children at risk for externalizing behavior problems: a randomized controlled trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74, 994-1005.
- Van Zeijl, J., Mesman, J., Stolk, M. N., Alink, L. R., Van IJzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., Juffer, F., & Koot, H. M. (2007). Differential susceptibility to discipline: The moderating effect of child temperament on the association between maternal discipline and early childhood externalizing problems. *Journal of Family Psychology*, 21, 626-636.
- Vaughn, B. E., Kopp, C. B., & Krakow, J. B. (1984). The emergence and consolidation of self-control from eighteen to thirty months of age: Normative trends and individual differences. *Child Development*, 55, 990-1004.
- Volling, B. L., McElwain, N. L., Notaro, P. C., & Herrera, C. (2002). Parents' emotional availability and infant emotional competence: Predictors of parent-infant attachment and emerging self-regulation. *Journal of Family Psychology*, 16, 447-465.